

GRADSKA TOPONIMIJA KAO NOSITELJ KOLEKTIVNIH IDENTITETA

LENA MIROŠEVIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Ulica dr. Franje Tuđmana
24 i, Zadar, e-mail: lmirosev@unizd.hr

IZVADAK

Imenovanje različitih geografskih objekata u prostoru ukazuje, uz ostalo, na historijsko-geografski kontinuitet naseljenosti i društveno-gospodarske valorizacije prostora kao i na pripadnost prostora određenome narodu. Pri tome fizička dimenzija prostora/mjesta u društvenim odnosima poprima simboličko shvaćanje tj. semiotičko značenje koje proizlazi iz vezanosti za prostor. Vezanost za prostor ili osjećaj za mjesto ima presudno značenje u stvaranju osobnih i kolektivnih identiteta ljudi koji u njemu žive.

U konstituciji identiteta bitna značajka je ljudsko djelovanje i međudjelovanje na skupnoj i pojedinačnoj razini. Jedna od sfera ljudskih odnosa je identificiranje s prostorom, i to na različitim razinama prostorne

vezanosti od *makrorazine* (globalne i nacionalne) do *mikrorazine* (lokalne). Povezanost se stvara sa specifičnim mjestima kao što su ulice i trgovi ili rive u primorskim mjestima. Stoga su imena ulica i trgova simboli koji izražavaju društveni identitet na način da predočavaju duhovno značenje.

Na primjeru grada Zadra pokušava se iščitati izraženost nacionalnog, regionalnog i lokalnog identiteta u uličnoj nomenklaturi. Kvantitativno-statističkom metodom analiziraju se zadarski hodonimi iz socijalističkoga razdoblja (stanje 1981.) i razdoblja nakon stjecanja hrvatske neovisnosti (stanje 2009.). Pri tome treba imati na umu arbitražni karakter političkih tijela koja su imenovala ulice i trgove odgovarajućom uredbom, što dijelom isključuje spontanost između imenodavca i geografskog objekta (referenta) kojemu se ime dodjeljuje.

Ključne riječi: gradski prostor, hodonimi, Zadar, razne prostornih identiteta

ABSTRACT

Naming various geographical items in space implies not only historical and geographical continuity of population and socio-economic valorization of space, but also space that belongs to a particular nation. This means that the physical dimension of space in social relations assumes certain symbolic meaning, i.e. semiotic meaning which derives from the attachment to a place. Attachment to a place or the sense of place is of vital importance in creating personal and collective identities of people living in that place.

Continuous processing is an important feature in identity constitution. It suggests human action and interaction both on collective and individual level. Identifying with the space on different levels of spatial attachment, from macro level (global and national) to micro level (local), represents one of many dimensions of human relations. The attachment is developed toward specific places, such as streets and squares or waterfronts in coastal areas. Therefore, square and street names can be perceived as symbols expressing social identity in such a way that they convey a spiritual meaning.

Hodonyms of the town of Zadar provide an insight into the level of expression of its national, regional and local identity. Quantitative and statistical method has been used to analyze Zadar hodonims from the period of socialism (1981) as well as period after Croatian independence (2009). One should bear in mind the arbitral character of political structures that named the squares and streets by a certain decree, which partially excluded spontaneity between the name-giver and the geographical object which was named.

Key words: urban space, hodonims, spatial identity levels, Zadar

UVOD

Definiranje i razmatranje prostora zastupljeno je u radovima šire akademske zajednice od sociologa, antropologa, socijalnih psihologa do geografa. Od antičkih vremena geografi temelje svoja istraživanja na fizičkoj dimenziji prostora pri čemu se proučavanje zasnivalo na različitim konceptima koji su uključivali pristupe jedinstvene geografije koja ujedinjuje prirodne i društvene elemente te dualistički pristup. Razvojem geografske misli, osim objekta proučavanja, u središte pozornosti dolazi metodologija proučavanja tj. nomotetički (proučava općenite uzroke u prostoru) i idiografski pristup (proučava specifična mjesta) (CRANG, 1998).

U tom kontekstu utjecaj humanizma u geografiji od sedamdesetih godina 20. stoljeća (VRESK, 1997) postavlja u žarište proučavanja ljudske vrijednosti te subjektivnost i duhovno doživljavanje u promatranju prostora (ŠAKAJA, 1998, NORTON, 2006). Naime, socijalne skupine povezuju se s prostorom zbog čega dolazi do *osjećaja za mjesto* (HUBBARD, 2008) pri čemu prostor dobiva posebno značenje u kojemu materijalne stvari poprimaju simboličko značenje. U konačnici ideja teritorijalnosti i povezanosti s mjestom kao žarištem socijalnih interakcija utječe na kolektivnu identifikaciju (DWYER, ALDERMAN, 2008) tj. razlikovanja *sebe* od *drugih* koja je istodobno prisutna na više razina prostornosti (ulica, gradska četvrt, grad, regija...) i iščitava se iz kulturnoga krajobraza. Prostor/mjesto pri tome ima dvostruku ulogu, djelujući kao čimbenik stvaranja prostornoga identiteta kao jedne od komponenti zajedničke svijesti te služeći kao medij očitovanja identiteta (CRLJENKO, 2008). Konkretno, oni koji žive ili su živjeli u istome prostornom okviru dijele slično iskustvo koje se izražava kroz osjećaj pripadnosti istome mjestu (CLAVAL, 1998). Analiza imena geografskih objekata sadrži i širi socijalni kontekst koji je moguće iščitati iz svakodnevnih situacija npr. kod predstavljanja uz vlastito

ime, kao čest opis ili način identifikacije navodi se *od kuda smo* (MYERS, 2006). U tom kontekstu identifikacija pojedinca ovisi o sugovorniku, stoga predstavljanje može biti kategorizirano prema prostornim jedinicama različite veličine npr. *Zadranin, Dalmatinac, Hrvat, Europljanin...* Na taj način geografska imena uz određenje lokacije donose i socijalna obilježja (CRANG, 1998) te postaju podloga za daljnju komunikaciju. Identificiranje pojedinca s prostorom je u pravilu njegovo poistovjećivanje s grupom tj. identificira se kao pripadnik neke grupe (AINIALA, 2009). To je proces koji može biti povezan i s manjim prostornim jedinicama kao što su gradska četvrt (npr. za grad Zadar; *Arbanas*) ili s ulicom, trgom, a za hrvatska priobalna i otočna naselja to su rive kao mjesta značajnijih događaja u svijesti skupine.

Iščitavanje povezanosti s prostorom očituje se kroz simbole i geografska imena prostornih jedinica različitog obuhvata. Geografska imena, za razliku od materijalnih elemenata, znatno su dugovječniji kulturni proizvod preko kojega se prostor prepoznaje, pamti i dijeli. Također, ona manifestiraju sve tri komponente kolektivne identifikacije jer sadrže elemente svijesti o zajedničkome prostoru, prošlosti i kulturi. U tom smislu posebno se ističu hodonimi¹ kao najreprezentativniji primjer sadržavanja *zajedničkog dijeljenja* (prošlosti, prostora, kulture), stoga je njihovom analizom (ALDERMAN, 2003, DWYER I ALDERMAN, 2008) moguće u određenoj mjeri egzaktno prikazati taj sadržaj.

Hodonimi imaju prvenstveno orijentacijsku ulogu u prostoru, ali i simboličko značenje te na suptilan način prenose poruku u cilju pojačavanja kolektivne svijesti. U prilog tome svjedoče učestala preimenovanja ulica i trgova u prošlosti svakoga naselja ili grada kao posljedica promjena vlasti i političkih prilika što orijentacijsku ulogu premješta u drugi plan. Pri tome su preimenovanja u uskoj vezi s povijesno-političkim promjenama prisutnima u društvu, a zbog kojih socijalni akteri nastoje dokazati svoju povezanost s teritorijem. Uz to, hodonimi su kao odraz volje manjine tj. političke elite nerijetko sredstvo kojim se pokušava nametnuti *umjetna* povezanost.

1 Odnosi se na imena ulica i trgova = ulična toponimija, ulična nomenklatura.

METODOLOGIJA, CILJ I DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Iščitavanje ili analiza simbolike sadržane u imenima geografskih objekata u kulturnome krajobrazu objekt je istraživanja većeg broja znanstvenih radova (AZARYAHU, 1996, AZARYAHU I DR. 2002, SAPAROV, 2003, ALDERMAN, 2003, BEGONJA, 2006, CRLJENKO, 2007, MARJANOVIĆ, 2007, DWYER I ALDERMAN 2008, STANIĆ I DR. 2009) koji otkrivaju ulogu ulične nomenklature kao integralnoga dijela urbanog krajobraza koja ga pretvara u sistem mišljenja značajnog u oblikovanju kolektivnih identiteta. Također, pojedini autori (ZELINSKY, 1980, BARKER, 2005, ŠAKAJA, 2003, i CRLJENKO, 2008) u svojim radovima dovode u vezu imena geografskih objekata i prostor koji *uokviruje* kolektivnu identifikaciju djelujući kao platforma u kreiranju vernakularnih (perceptivnih) regija od strane prosječnih ljudi.

U radovima T. AINIALA (2009) i S. STEFFENS (2007) kod proučavanja geografskih imena objekata naglasak se stavlja na varijante referiranja istoga geografskog imena koje nastaje kao po-

sljedica doseljenja stanovništva ili *slenga*, ali i kao namjerna paralelna nomenklatura najčešće kao odraz modernosti i trenda, te kod referiranja iskazuju pripadnost pojedinca određenoj skupini.

U ovom radu se analiziraju hodonimi Zadra² za dva razdoblja, odnosno iščitava se njihova simbolika za socijalističko razdoblje (stanje 1981.) i razdoblje nakon stjecanja hrvatske neovisnosti (stanje 2009.), što uključuje i proces preimenovanja od 1991. godine³. Za socijalističko razdoblje analiziralo se 337 hodonima, a za 2009. godinu njih 648. Treba istaknuti da je gotovo dvostruko veći broj hodonima za razdoblje nakon neovisnosti manjim dijelom posljedica širenja gradske zone i uređenja komunalne infrastrukture, a većim se dijelom odnosi na *cijepanje*, tj. funkcionalno i imensko segmentiranje postojećih ulica prilikom preimenovanja 1991. godine.

Cilj je rada iščitati izraženost prostornih identiteta na temelju hodonima za dva navedena razdoblja. Pri tome kategorizacija prostornih identiteta⁴ za istraživana razdoblja nije identična. Za socijalističko razdoblje uz prostorne razine nacionalnu, regionalnu i lokalnu uključena je i kategorija supranacionalnog identiteta kojom se obuhvaća prostorna identifikacija koja se odnosi na prostor Jugoslavije. Kategorija "nacionalni identitet" za oba razdoblja je prostorno identična zbog nepromijenjenosti granica nekadašnje SR Hrvatske u sastavu SFRJ i kasnije neovisne Republike Hrvatske. Regionalna identifikacija, u kontekstu grada Zadra, iščitava se u okvirima prostora regije Južna Hrvatska (Dalmacija), dok je lokalna prostorna identifikacija određena gradskim područjem koje se sastoji od 21 mjesnog odbora. Zbog kategorizacije hodonima prema pojedinim prostornim razinama obavljena je podjela svih hodonima na deskriptivne kategorije (osobe, prezimena, imena geografskih objekata, imena s političko-ideološkim konotacijama, događaji i institucije te ostalo).

KATEGORIJA HODONIMA

Hodonimi su politički legitiman mehanizam u konstrukciji kolektivnih identiteta (AZARYAHU, 1996) preko kojih se komemorira službena verzija povijesti u urbanom krajobrazu. Naime, elementi kolektivne identifikacije satkani su od niza komponenti (povijesne osobe ili događaji, graditeljstvo, književnost, politika...) koje su ključne

- 2 Istraživani prostor je uže gradsko područje koje se sastoji od 21 mjesnog odbora (Arbanasi, Bili Brig, Bokanjac, Brodarica, Crvene kuće, Diklo, Dračevac, Gaženica, Jazine I, Jazine II, Maslina, Novi Bokanjac, Poluotok, Ploča, Puntamika, Ričine, Smiljevac, Stanovi, Vidikovac, Višnjik i Voštarnica) jer prema aktualnom teritorijalnom ustroju tj. prema *Zakonu o područjima županija, gradova i općina jedinica lokalne samouprave* Grad Zadar uz Zadar uključuje naselja: Babindub, Brgulje, Crno, Ist, Kožino, Mali Iž, Molat, Olib, Petrčane, Premuda, Rava, Silba, Veli Iž, Zapuntel odnosno administrativno se sastoji od 36 mjesnih odbora.
- 3 Najznačajnije preimenovanje i imenovanje ulica i trgova je obavljeno 1991. godine nakon čega su uslijedila manja preimenovanja i imenovanja zadarskih ulica 1992., 1993., 1999., 2003., 2004., 2005., 2007. i 2009. godine. (Službeni vjesnik Općina Benkovac, Biograd na moru, Obrovac i Zadar, br. 8./1991, br. 1/1992., br. 4., br. 5/1992., br. 10/1992. i br. 1/1993. te Odluke o izmjeni naziva i ulica i trgova u Gradu Zadru Gradskog vijeća Grada Zadra iz 1999., 2003., 2004., 2005., 2007. i 2009. godine).
- 4 Problematikom *iščitavanja* prostornih identiteta iskazanih u simbolima u hrvatskoj znanstvenoj literaturi bavili su se L. Šakaja, 2003 (ergonimi) i I. Crljenko, 2008 (hodonimi), stoga je u ovom istraživanju djelomično preuzeta njihova klasifikacija.

za oblikovanje kolektivne identifikacije u koje se poseže za dokazivanjem zajedništva. Izvlačenje pojedinih komponenti i njihovo *pobranjivanje* je u pravilu selektivno (SAPAROV, 2003, DWYER I ALDERMAN 2008) te ovisno o cilju kolektivne identifikacije. Tako je npr. povijesno naslijeđe koje prevladava u imenima ulica i trgova grada Zadra za oba promatrana razdoblja odabrano tj. komemorirano ovisno o povijesno-političkim prilikama te time postaje sredstvo u izgradnji zajedničkog osjećaja prošlosti.

Zbog analize službene komemoracije za socijalističko razdoblje i razdoblje nakon neovisnosti hodonimi su podijeljeni u deskriptivne kategorije⁵. U kategoriji *Osobe* uključena su vojna lica i političari, izumitelji i znanstvenici, umjetnici i osobe iz kulturnoga života, sveci i svećenstvo, osobe vezane uz NOB i SFRJ, hrvatski vladari i plemstvo, stranci (strani književnici, državnici), ostalo (sportaši, zaslužni građani...) i nepoznati. Druga kategorija su *Prezimana*, a treća kategorija se odnosi na *Imena geografskih objekata* što podrazumijeva imena orijentira, imena geografskih objekata na prostoru Hrvatske, imena geografskih objekata na prostoru bivše Jugoslavije te imena geografskih objekata na prostoru ostalih zemalja. Kategorije *Imena s političko-ideološkim konotacijama* te *Događaji i institucije* uključuju događaje i pojmove koji se odnose na NOB i socijalizam te stvaranje RH (događaji, pojmovi, postrojbe...), dok su posljednja kategorija *Ostalo* hodonimi koji ne sadrže nikakvu simboliku kao npr. numerički pojmovi i dr.

Na temelju navedene kategorizacije za oba razdoblja najveći je udio hodonima u kategorijama *Osobe* (*Šetalište Nenada Parente, Ulica Ive Lole Ribara, Ulica Petra Preradovića, Ulica Miroslava Krlež...*) i *Imena geografskih objekata* (Sl. 1.). Analiza i usporedba kategorije *Osobe* za navedena razdoblja pokazuje značajnija odstupanja. Preimenovanjem ulica 1991. godine najvećim dijelom su izbrisane osobe i sadržaji iz NOB-e

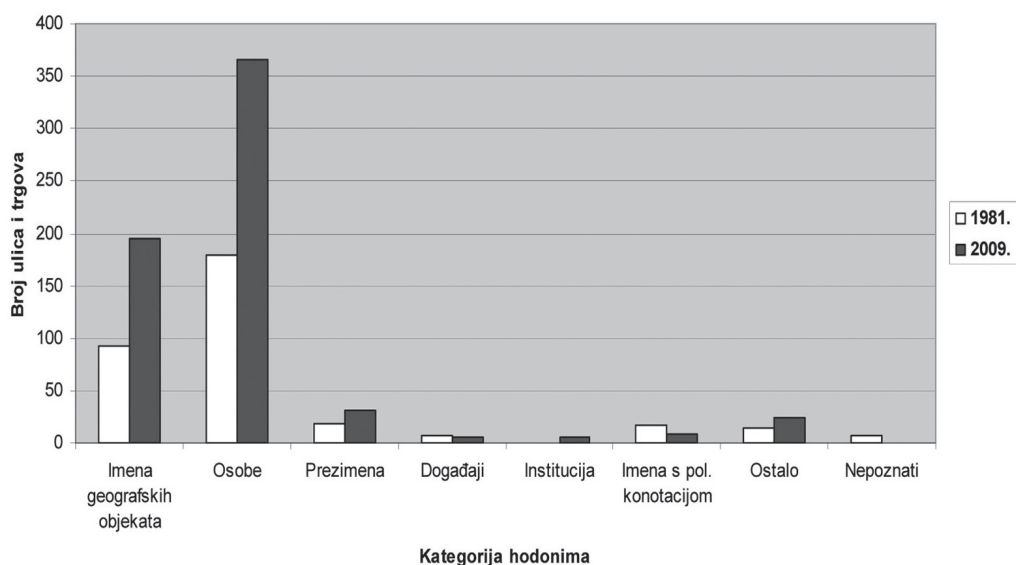
koje su prema podacima iz 1981. godine imale značajni udio (npr. *Put Save Kovačevića, Poljana Velimira Škorpika...*). Njihova dominantna prisutnost u uličnoj nomenklaturi Zadra kao i ostalih gradova i naselja bivše SFRJ je posljedica političko-ideološkog svjetonazora koji je poklanjao veliku pažnju komemoraciji osoba iz NOB-e, kako u korpusu uličnih imena, tako i u spomeničkoj baštini. U procesu preimenovanja 1991. godine kao dokaz stoljetnoga nacionalnog zajedništva poseglo se u stare vrijednosti što je izraženo u kategoriji *Osobe – hrvatski vladari* (*Obala kneza Trpimira, Trg kneza Višeslava, Obala kralja Tomislava...*) i *Osobe – sveci i svećenstvo*. Time su iskazani duboki korijeni nacionalne *zajedničke prošlosti* uz snažnu nacionalnu poveznicu katoličku vjeru.

Prema podacima za 2009. kategorija *Osobe – sveci i svećenstvo* iskazana je s 32 hodonima, npr. *Prilaz Sv. Jeronima, Trg Sv. Petra, Poljana pape Aleksandra III, Ulica don Stipana Sorića*) za razliku od socijalističkoga razdoblja kada uopće nije bila prisutna zbog tadašnjega političko-ideološkog stajališta o nepoželjnosti isticanja vjerskih simbola. *Osobe iz kulture* i *Političari* te *Događaji* kao kategorije u kvantitativnom smislu ne doživljavaju značajnije promjene kakve su ih zadesile u sadržajnome smislu, gdje je došlo do korjenitih promjena po principu prihvatljivosti aktualnoj političkoj vlasti.

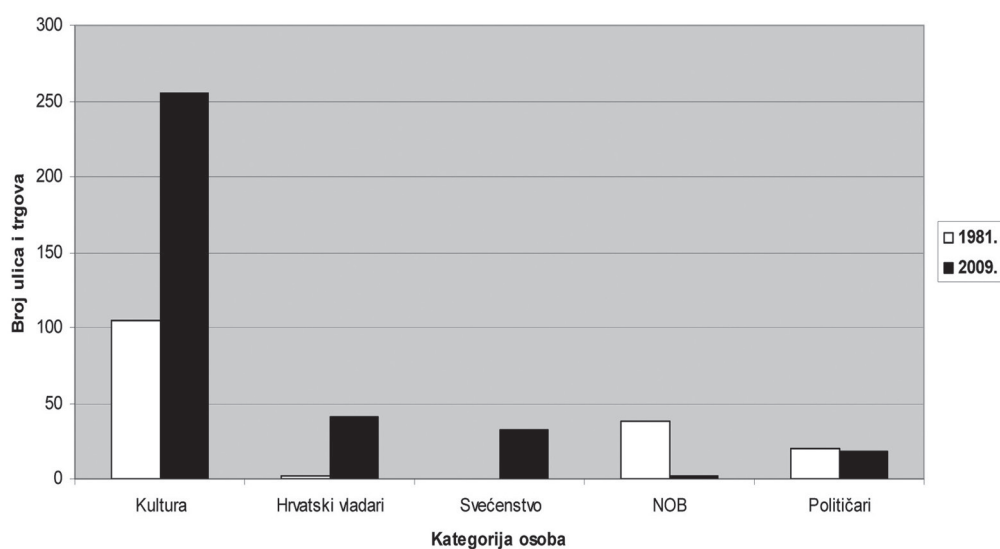
Znatnija odstupanja su prisutna u kategoriji *Imena s političkom konotacijom* koja je dominantna 1981. godine tj. iskazana je kroz 17 hodonima, npr. *Trg bratstva i jedinstva*, a 2009. godine zabilježena je kod 8 hodonima. Navedena kategorija u procesu preimenovanja 1991. godine u smislu simbolike Hrvatske neovisnosti je svedena na jedan hodonim *Ulica Hrvatskog sabora*. Za takvu simboliku je bio potreban vremenski odmak tj. daljnji razvoj nakon stjecanja Hrvatske neovisnosti koji je nažalost uključio i velikosrpsku agresiju na Hrvatsku. Stoga se od 1992. godine u uličnu nomenklaturu postupno unosi simbolika Domovinskoga rata, a posebno 2004. godine kada sve imenovane ulice sadrže takvu simboliku (npr. *Ulica postrojbi specijalne policije Zadar, Ulica 7. domobranske pukovnije, Ulica 112. brigade, Ulica 159. brigade, Ulica gradskog bataljuna, Ulica Otočkog bataljuna*).

Kategorija *Prezimana* (npr. *Rimanića, Put Koltara...*) bilježi porast imenovanja s 19 hodonima 1981. godine na 31 hodonim 2009. godine

5 Najvećim dijelom klasifikacija hodonima (kategorije i podkategorije) u cilju praćenja promjena politike identiteta preuzeta je od Marjanović, 2007., Crljenko, 2008. i Stanić i dr. 2009.

Sl. 1. Deskriptivna kategorizacija hodonima (Izvor: Plan grada Zadra, 1981., Službeni vjesnik Općina Benkovac, Biograd na moru, Obrovac i Zadar, br. 8./1991, br. 1/1992., br. 4., br. 5/1992., br. 10/1992. i br. 1/1993. te Odluke o izmjeni naziva i ulica i trgova u Gradu Zadru Gradskog vijeća Grada Zadra iz 1999., 2003., 2004., 2005., 2007. i 2009. godine).

Sl. 2. Kategorija Osoba (Izvor: Ulice i trgovi grada Zadra, ur. S. Obad., 2001., Hrvatski opći leksikon, ur. Kovačec, A., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996., Hrvatski biografski leksikon, ur. Macan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1996., Narodni heroji Jugoslavije, 1982., Beograd)

i ujedno je jedina kategorija koja je zadržala sve hodonime iz socijalističkoga razdoblja. Riječ je o lokalnim prezimenima imenovanima uglavnom po kriteriju starosjedilačke obitelji koja je bila prihvatljiva za oba razdoblja.

Iako hodonimi u kategoriji *Imena geografskih objekata* sadrže lokacijske ili orijentacijske značajke, njihov odabir iskazuje ideološku obojenost. Tako su u socijalističkom razdoblju u uličnoj nomenklaturi istaknuti glavni i drugi gradovi republika u sastavu bivše Jugoslavije npr. *Beogradska*, *Sarajevska*, *Skopljanska*, *Valjevska*, *Ljubljanska*. Navedena kategorija u procesu preimenovanja 1991. godine uz značajnu nacionalnu

komponentu (*Kninska ulica*, *Vukovarska ulica*, *Lička cesta*) zadržala je i znatnu zastupljenost hodonima po nekome gradskom orijentiru (*Put bunara*, *Vrata sv. Roka*, *Varoška ulica*).

IŠČITAVANJE PROSTORNE IDENTIFIKACIJE HODONIMA

Daljnjom analizom hodonima pokušava se iščitati izraženost prostorne identifikacije s obzirom da je individualna i kolektivna identifikacija istovremeno prisutna na više prostornih razina (BANOVAC, 2004). Na temelju prethodno navede-

ne kategorizacije, hodonimima za oba razdoblja iščitava se lokalna, regionalna, nacionalna i strana, a za socijalističko razdoblje i supranacionalna prostorna pripadnost. Kategorija strani element određena je prema povijesno-političkome kontekstu promatranoga razdoblja, tj. osobe, događaji, geografska imena objekata koja se odnose na prostor izvan Hrvatske (*Skadarski prolaz, Ulica Romansa*) ili na prostor izvan Jugoslavije (*Ulica Gamala Abdela Nasera, Ulica Karla Marxa, Obala Oktobarske revolucije*). Naravno, iako je kategorija iskazana kao strani element i kao takva je pomno odabrana sa svrhom prezentacije nekih supranacionalnih ideja i vrijednosti (npr. *Ulica Gamala Abdela Nasera* nosi simboliku *Pokreta nesvrstanih*, *Ulica Karla Marxa* sa simbolikom marksizma kao temelj politike komunističkih država ili *Ulica Oktobarske revolucije* simbol stvaranja SSSR-a i komunizma), za razdoblje nakon stjecanja hrvatske neovisnosti ona sadrži lokalnu orijentaciju (npr. *Ulica Romansa* je odabrana prema gradu u Francuskoj s kojim Zadar ima vezu u obliku grada prijatelja ili *Skadarski prilaz* prema gradu u sjevernoj Albaniji, prostor iz kojega su u 18. stoljeću doselili zadarski Arbanasi).

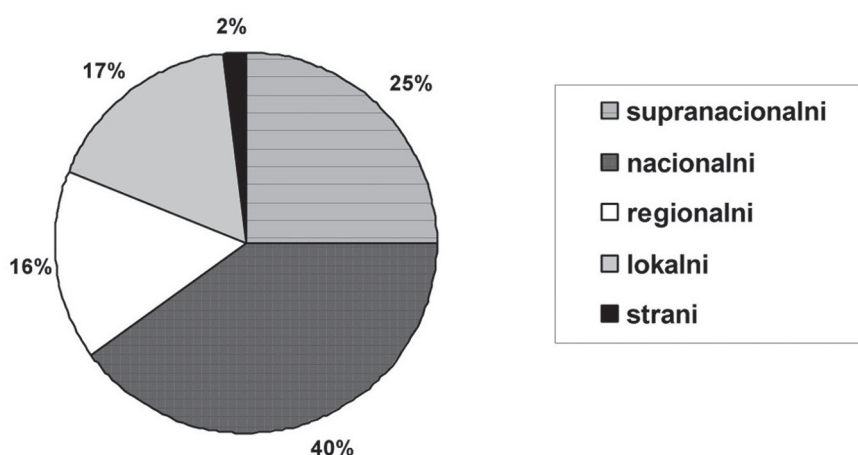
Kategorija "supranacionalna prostorna identifikacija" obuhvaća hodonime koji su komemorirali osobe i događaje iz NOB-e te isticali ideju zajedništva tadašnje Jugoslavije npr. *Partizanski put, Pionirska ulica, Trg 27. marta 1941., Beogradska ulica, Ulica Borisa Kidriča, Ulica Boška Buhe, Obala Maršala Tita* i sl. Iščitavanje nacionalne prostorne identifikacije uključuje osobe, događaje, imena geografskih objekata i institucije koje se odnose na državu/republiku i kao takve su od nacionalne važnosti, a kao dodatni kriterij za odluku o etiketiranju pojedinoga hodonima kao nacionalnoga te poradi izbjegavanja autorove subjektivnosti, korišten je *Hrvatski opći leksikon* (KOVAČEC, UR., 1996). U tu skupinu za socijalističko razdoblje ulaze npr. *Ulica Andrije Kačića Miočića, Ulica Augusta Šenoa, Ulica Dobriše Cesarića, Istarska obala* i dr., i kao kategorija su sadržajno neznatno izmijenjeni u procesu preimenovanja. Naime, u uličnoj nomenklaturi i

nakon 1991. godine zadržan je 71 hodonim iz socijalističkoga razdoblja određen kao nacionalni, s time da su neki od hodonima djelomično izmijenjeni pa je tako nekadašnja *Branimirova obala* preimenovana u *Obalu kneza Branimira* ili *Ulica Buzolićeva širina* postaje *Trg Stjepana Buzolića*.

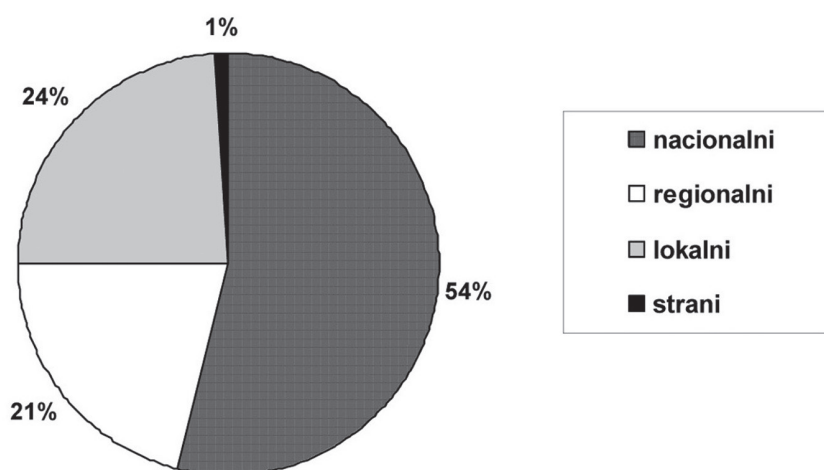
Kod regionalne identifikacije potrebno je naglasiti da je riječ o kognitivnom modelu prostora odnosno o vernakularnoj regiji⁶. Naime, za razliku od nacionalne i lokalne prostorne identifikacije koje su administrativno utemeljene, regija Dalmacija ili južna Hrvatska za oba razdoblja nema svoje administrativno uporište. Dalmacija je izgubila prostornu cjelovitost i historijsko-geografske granice te se integrirala u aktualni regionalni sustav u administrativnim okvirima četiriju županija: Zadarskoj, Šibensko-kninskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Dubrovačko-neretvanskoj koji su onda pretpostavka za određivanje regionalnog identiteta. Kriterij za određivanje regionalne identifikacije su osobe, događaji, institucije koje su svojim radom ili djelovanjem važne za regiju južne Hrvatske te geografska imena objekata iz promatrane regije. Pri tome se *Hrvatski opći leksikon* također koristi kao kriterij određivanja kategorije, ali na način da suprotno od nacionalne kategorije definira regionalnu kategoriju prema kriteriju da se pojam ne nalazi u istom i na taj način isključuje pojam kao nacionalni, a određuje ga kao regionalni ili lokalni. Lokalna identifikacija uključuje osobe, događaj, institucije vezane uz grad Zadar te imena geografskih objekata nazvanih po nekom gradskom orijentiru.

Međutim, pojedini hodonimi izražavaju više razina prostorne identifikacije. Stoga ukupan broj ulica ne odgovara ukupnom broju izraženih prostornih identiteta u hodonimima, npr. hodonimi iz razdoblja nakon neovisnosti iskazuju lokalnu i regionalnu prostornu identifikaciju: *Ulica don Mihovila Čurkovića, Ulica Davorina Bazjanca, Ulica Frane Lederera, Ulica fra Donata Fabijanića, Prečac Nikole Jakšića*. Navedene osobe su svojim životom i radom bile vezane za Zadar i širu regiju. Primjerice, hodonim iz socijalističkoga razdoblja *Ulica 1. novembra 1944.* ima supranacionalni i nacionalni prostorni identitet zbog datuma koji označava ulazak partizanskih postrojbi u Zadar nakon povlačenja njemačke vojske te u tom kontekstu iskazuje događaj koji ima nacionalnu i supranacionalnu važnost. Ili, primjerice, hodonim iz razdoblja nakon neovisnosti *Hvarska ulica, Ulica Kralj-*

6 Vernakularna regija (percepcijska regija); područje zajedničkog doživljaja prostora.

Sl. 3. Struktura prostornih identiteta u uličnoj nomenklaturi grada Zadra za socijalističko razdoblje (stanje 1981. godine).

Sl. 4. Struktura prostornih identiteta u uličnoj nomenklaturi grada Zadra za razdoblje nakon neovisnosti (stanje 2009. godine).

skog Dalmatina, Ulica 112. brigade iz koje se iščitava regionalna i nacionalna identifikacija.

Razumljivo, prisutnost lokalnih hodonima za oba razdoblja najjednostavnije je iščitavana iz imena geografskih objekata koji komemoriraju gradske orijentire (uvala, crkva, tvornica, gradske zidine...) npr. *Kazališni prolaz* (odnosi se na lokaciju nekadašnjega kazališta *Verdi*), *Ulica Kopnena vrata* (vrata u zadarskim zidinama – nekad glavna poveznica grada s kopnom), *Trg pet bunara* (lokacija pet cisterni na trgu) ili *Kovačka* (prema nekadašnjim kovačnicama).

Razinu kolektivne identifikacije teško je izmjeriti i u konačnici egzaktno odrediti izraženost *osjećaja zajedništva*. Statističkim prikazom interpretativne metode (ŠAKAJA, 2003, CRLJENKO, 2008) pokušava se dati odgovor na to pitanje (Sl. 3 i 4.).

Usporedbom dvaju promatranih razdoblja ulična nomenklatura Zadra ukazuje na značajno zadržavanje lokalne, regionalne i nacionalne prostorne identifikacije prisutne u socijalističkom razdoblju, u mjeri koliko im je tada bilo dopušteno, naročito nacionalnoj komponenti. Dugotrajnost takvih hodonima svjedoči o iskristaliziranim vrijednostima koje služe kao dokaz zajedništva/identifikacije na svim vertikalnim razinama, a ideološki su prihvatljive novoj vlasti. Suprotan proces doživljava supranacionalna prostorna identifikacija u procesu preimenovanja 1991. godine koja je gotovo u potpunosti izbrisana iz urbanoga krajobraza. Razlog tome su ratna zbivanja u kojima veći dio simbolike prethodnoga razdoblja od 1991. godine postaje simbolika rata, stradanja i nepoželjnosti.

Sl. 5. Prostorni razmještaj najfrekventnijih ulica grada Zadra

Udio izraženosti regionalne i lokalne prostorne identifikacije 2009. godine je u odnosu na prethodno razdoblje iskazan u znatno većoj mjeri, što je posljedica preimenovanja supranacionalnih hodonima tim kategorijama. Usporedba odnosa regionalnih i lokalnih hodonima za oba razdoblja ukazuje na blagu dominaciju lokalne prostorne izraženosti koja je za socijalističko razdoblje bila veća za 1% od regionalne identifikacije, a u narednome razdoblju razlika se povećala za 3%. Jačanje lokalne prostorne izraženosti leži i u suvremenim društveno-geografskim okolnostima u kojima dalmatinski prostor ne funkcionira kao jedinstvena regija, već je u nodalno-funkcionalnom smislu taj prostor raščlanjen na zadrsku, šibensku, splitsku i dubrovačku regiju, dok je prostorna organizacija uvelike uokvirena u granicama Zadarske, Šibensko-kninske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije,

ali i u činjenici da makroregionalni utjecaj Splita slabi u korist sve značajnijoj supraregionalnoj funkciji Zadra.

Imenovanje ulica i trgova odraz je odluke političkih tijela odnosno manjine koja uključuje istaknute pojedince iz sfere kulturnoga, znanstvenog i političkog života određenoga naselja te donosi uredbu na temelju odgovarajuće odluke. Na taj se način dijelom isključuje spontanost između imenodavca i geografskog objekta (referenta) kojemu se dodjeljuje ime što otvara prostor političkim tijelima za isticanje sebi prihvatljivih simbola u prostoru, a to pak rezultira ponekad neprihvatanjem određenoga hodonima od strane skupine (SZILI, ROFE, 2009).

Takav primjer u zadrskoj hodonimiji je jedna od najfrekventnijih gradskih ulica u starome dijelu grada (Poluotok), ulica *Kalelarga*. Ulica Kalelarga u društvenom životu Zadrana ima

posebno značenje, stoga i ne čudi ignoriranje službene nomenklature i iz vremena socijalističkoga razdoblja kada se nazivala *Ulica Ive Lole Ribara*, ali i suvremenoga službenog imena od 1991. godine *Široka ulica*.

U javnom životu priobalnih i otočnih naselja istaknuto mjesto zauzimaju rive. Rive su specifičan prostor koji je nadišao prvotnu prometnu namjenu te postao glavna površina za javnu komunikaciju s izraženom gospodarskom i kulturnom tradicijom, koja je postala važnija i od središnjih trgova. Hodonimi za zadarsku rivu *Obala Maršala Tita* (socijalističko razdoblje) te *Obala kralja Petra Krešimira IV* (razdoblje nakon stjecanja neovisnosti) nisu prihvaćeni od strane Zadrana koji je jednostavno nazivaju *Riva*. Njezino značenje potvrđuju i navedeni hodonimi prema istaknutim osobama kojima se htjela naglasiti važnost samoga prostora.

Nastojanje političkih elita kod imenovanja/preimenovanja vidljivo je i u prostornom razmještaju pojedine ulične nomenklature. Pri tome se ulicama s visokom prisutnošću u gradskom životu dodjeljuju imena po najistaknutijim osobama ili najznačajnijim događajima iz prošlosti (MARJANOVIĆ, 2007).

Na primjeru grada Zadra to su *Prilaz oslobođenja – Ulica Ante Starčevića, Ulica Marka Oreškovića – Ulica Stjepana Radića, Radnička obala – Obala kralja Tomislava, Liburnska obala, Put 19. divizije – Zagrebačka*, preimenovana 1999. godine u *Ulicu dr. Franje Tuđmana* (Sl. 5).

ZAKLJUČAK

Hodonimi svojom primarnom orijentacijskom ulogom čine integralni dio urbanoga krajobraza te se nameću kao medij komunikacije u svakodnevnom životu i prostoru. Njihovo prisustvo i uloga čine ih nenametljivim sredstvom u simboličnoj izgradnji kolektivnog identiteta te odražavaju sistem mišljenja u kojem se reflektiraju elementi svijesti o zajedničkom prostoru, prošlosti i kulturi. Na taj način djeluju kao snažno sredstvo

za vladajuće političke elite u izgradnji kolektivnih identiteta, što dokazuju preimenovanja ulične nomenklature koja prate promjenu političke vlasti. Iako je proces imenovanja politički motiviran i lišen spontanosti, ipak je iz analize hodonima moguća rekonstrukcija političke orijentacije i društvenog ozračja promatranoga razdoblja.

Analiza hodonima Zadra za dva razdoblja pokazala je utjecaj ulične nomenklature u konstrukciji kolektivnih identiteta, posebno u kreiranju nacionalne odnosno supranacionalne identifikacije koja je ovisno o političkom kontekstu snažno komemorirala državne simbole. Hodonimi otkrivaju protežirane društvene vrijednosti za promatrane političke koncepcije pa tako socijalistička ideologija za okosnicu supranacionalne identifikacije koristi simboliku NOB-e i socijalizma u cilju jačanja *jugoslavenskoga zajedništva*, dok razdoblje nakon stjecanja hrvatske neovisnosti komemorira stariju hrvatsku nacionalnu povijest, posebno srednjovjekovnu. Time se htjelo istaknuti korijene hrvatske državnosti i neovisnosti, dok se u kasnijem procesu imenovanja ulica i trgova postupno unosi simbolika Domovinskoga rata, a time i novija hrvatska povijest. Uz povijesni element kolektivne identifikacije prisutna je i vjerska simbolika koja je u prethodnom razdoblju u potpunosti isključena, a u procesu nacionalne identifikacije predstavlja snažan element.

Iako u radu nisu analizirane sve promjene ulične nomenklature u prošlosti grada Zadra, ipak se na primjeru dvaju razdoblja potvrđuje korištenje urbanoga krajobraza kao *teksta* u kojem se *upisuju, nadopisuju* ili *brišu* elementi kolektivne identifikacije i iščitava širi socijalni kontekst.

ZAHVALA

Autorica članka posebno zahvaljuje Josipu Faričiću s Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru i Vladimiru Alavanji iz Narodnog muzeja u Zadru na pomoći pri istraživanju zadarske ulične nomenklature.

LITERATURA

- Alderman, D. (2003): *Street names and the scaling of memory: the politics of commemorating Martin Luther King, Jr within the African American community*, *Area*, 35, 163-173.
- Azaryahu, M. (1996): *The power of commemorative street names*, *Society and Space*, 14 (3), 311-330.
- Azaryahu, M., Kook, R. (2002): *Mapping the nation: street names and Arab-Palestinian identity: three case studies*, *Nations and Nationalism*, 8 (2), 195-213.
- Banovac, B. (2004): *(Re)konstrukcija socijalnog prostora periferije*, *Revija za sociologiju*, Zagreb, 35, 3-4, 95-112.
- Barker, J. (2005): *The Major Vernacular Regions of Tennessee*, Marshall University.
- Begonja, Z. (2006): *Odonimi kao ideološke manifestacije na primjeru Zadra*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 48, Zadar, 703-720.
- Claval, P. (1993): *An Introduction to Regional Geography* (translated by Ian Thompson), Blackwell Publishers Ltd, Oxford, UK.
- Crang, M. (1998): *Cultural Geography*, Routledge, London and New York.
- Crljenko, I. (2007): *Gradska toponimija kao pokazatelj u suvremenim geografskim istraživanjima*, 4. hrvatski geografski kongres - Zbornik radova, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 57-67.
- Crljenko, I. (2008): *Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji kvarnerskih i istarskih gradova*, *Hrvatski geografski glasnik*, vol. 70/1, Zagreb, 67-90.
- Dwyer, O., Alderman, D. (2008): *Memorial landscapes: analytic questions and metaphors*, *GeoJournal*, 73, 165-178.
- Hubbard, P. (2008): *Prostor/mjesto*. Kulturna geografija. Kritički rječnik ključnih pojmova; ur.: David Atkinson, Peter Jackson, David Sibley i Neil Washbourne, Zagreb.
- Marjanović, B. (2007): *Promjena vlasti, promjena ulica.*, *Diskrepancija*, sv. 8, br. 12, 105-127.
- Mitchell, D. (2000): *Cultural Geography: A Critical Introduction*, Blackwell Publishers, Oxford.
- Myers, G. (2006): *Where are you from? Identifying place.*, *Journal of Sociolinguistics*, 10/3, Blackwell Publishing Ltd., Oxford, 320-343.
- Norton, W. (2006): *Cultural Geography - environments, landscapes, identities, inequalities*, Oxford University Press, Canada, 2006, 455 str.
- Saparov, A. (2003): *The alternation of place names and construction of national identity in Soviet Armenia*, *Cahiers du monde russe*, 44/1, 179-198.
- Stanić, J., Šakaja L., i dr. (2009): *Preimenovanje zagrebačkih ulica i trgova*, *Migracijske i etničke teme*, 25, 1-2, Zagreb, 89-124.
- Steffens, S. (2007): *Urban popular place names past and present: the case of Molenbeek-Saint-Jean/Sint-Jans-Molenbeek*, *Brussels studies*, 9, 1-13.
- Šakaja, L. (1998): *Kultura kao objekt geografskog proučavanja*, *Društvena istraživanja*, god. 7., br. 3 (35), Zagreb, 461-484.
- Vresk, M. (1997): *Uvod u geografiju*. Školska knjiga, Zagreb.
- Zelinsky, W. (1980.): *North America's Vernacular Regions*, *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 70, No. 1, 1-16.

IZVORI

- Ulice i trgovi grada Zadra*, ur. Obad, S., 2001., Zadar.
- Hrvatski opći leksikon*, ur. Kovačec, A., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1996, Zagreb.
- Hrvatski biografski leksikon*, ur. Macan, T., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1996, Zagreb.
- Narodni heroji Jugoslavije*, Partizanska knjiga, 1982., Beograd.
- URL 1: Szili, G., Rofe, M. (2009): *The Naming Game: the Politics of Place Names as Tools for Urban regenerative Practice?*
<http://www.fbe.unsw.edu.au/ct/staff/peter.rickwood/soac2009/PDF/Szili%20Gertrude.pdf>.
- URL 2: Barker, J. (2005): *The Major Vernacular Regions of Tennessee*, Marshall University., <http://www.marshall.edu/etd/masters/barker-james-2005-ma.pdf>.
- URL 3: Ainiala, T. (2009): *Place Names in the Construction of Social Identities: The Uses of Names of Helsinki*, *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*, York University, http://pi.library.yorku.ca/dspace/bitstream/handle/10315/2924/icos23_67.pdf?sequence=1
- Službeni vjesnik Općina Benkovac, Biograd na moru, Obrovac i Zadar, br. 8/1991, br. 1/1992., br. 4., br. 5/1992., br. 10/1992. i br. 1/1993.
- Odluke o izmjeni naziva i ulica i trgova u Gradu Zadru Gradskog vijeća Grada Zadra iz 1999., 2003., 2004., 2005., 2007. i 2009. godine.
- Plan Zadra, 1:10 000, Forum.
- Plan Zadra, 1: 5 000, Zavod za katastar i geodetske poslove Zadar. Zavod za kartografiju geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1981, Zagreb.